Изглядовательный центер карпатістикы

Андрей Бродій

ШПЕКУЛАНТЫ

Комедія на 1 дію

Факсімілне выданя

Позадслово В. Падяка, *к. ф. н.*

Ужгород
Выдавательство В. Падяка
2019

УДК821.161.25(477.87)-22
Б88

Бродій, Андрей.

Шпекуланты : комедія на 1 дію [Текст] / А. Бродій ; Изглядовательный центер карпатістикы ; післямова В. Падяка ; серію веде В. Падяк. – Факс. вид. за : Бродій А. И. Спекулянты : комедія въ одномъ дѣйствіи. – Ужгородъ : Книгопечатня Юлія Фелдешія, 1932. – Ужгород : Выдавательство Валерія Падяка, 2019. – 72 с. – (Русинське факсіміле. Книга четверта). – Текст русин. мовою.

Серію веде
Валерій Падяк, *к. ф. н.*

Учебный текст про студентів русинськых одділень
універзітетів Европейськой Унії

Изглядовательный центер карпатістикы щиро вдячный проф. П.Р. Маґочію (Торонто) за поміч у застаченю оріґінала пєсы «Шпекуланы» про факсімілне выданя

© Видавництво В. Падяка, 2019
© В. Падяк, післямова, 2019

ISBN 978-966-387-120-2

СПЕКУЛЯНТЫ.

КОМЕДІЯ ВЪ ОДНОМЪ ДѢЙСТВІИ.

На одномъ изъ карпаторусскихъ нарѣчій иаписалъ:
АНДРЕЙ И. БРОДІЙ.

УЖГОРОДЪ.
КНИГОПЕЧАТНЯ ЮЛІЯ ФЕЛДЕШІЯ
1932.

Андрей Бродій и «Шпекуланты»:

вінець на могылу зоркого наблюдателя національного развиваня підкарпатськых русинів

Твореня по Первій світовій войні на руинах Австро-Угорськой імперії новой славянськой державы – Чехословакії – возбудило славянськый елемент у державі, выкликало економічні, соціално-політичні, але и важні културні зміны. Так державотворчі процесы, як обчекована Підкарпатська автономія у ЧСР (*офіціално:* Підкарпатська Русь, по чеськы: Podkarpatsko), ци, фактично, борьба за заведеня автономії выкликали у підкарпатськых русинів небывалый до теперь рост національного самоосмысленя, соціалной активности, політичной културы и еманціпації села. Ушиткі тоты здвигы, ясной діло, не могли ся не позначити, и то позітивно, на културнім и літературнім двиганю реґіона. Иде за бурный розвой карпаторусинськой културы и літературы.

Сесе быв унікатный резултат творчого и културного вознесеня підкарпаторусинського народа! Ипно за тото уповів Євґеній Недзелськый – была то епоха «повоєнного вдухновеня»[1]. (Сесь період знаєме называти тыж епохов Другого карпаторусинського

[1] НЕДЗЂЛЬСКІЙ Е. Угро-русскій театръ. – Ужгородъ, 1941. – С. 47.

культурно-національного возроженя). О тім часі можповісти, же быв то, як пише сочасна америцька теоретичка літературы Елайн Русинко, період Еманціпації русинськой літературы[2].

Ищи май конкретно за збдобыткы и проблемы театралных змагань уповів Павло Алексєєв – російськый еміґрант и бывшый актер Московського Умелецького театра (*рос.*: Московського Художественного театра; МХТ, дале МХАТ), часть актерів котрого (так называна «пражська» ґрупа) пішла до Европы на гостёваня, айбо домів до Росії (по році 1921) уж ся не вернула. П. Алексєєв тримав себе в еміґрації на Підкарпатській Руси за ученика именитого російського театралного реформатора Константина Станіславського[3] – основателя МХАТ.

П. Алекеєв – сесь «вічній» дочасный режісер карпаторусинськых професіоналных театрів – у свому приручнику про театралні кружкы Підкарпатя у 1937 році писав: «Помеже населеня Підкарпатськой Руси наблюдає ся гет великый інтерес до театралных представ. Не лем по варошах, айбо тыж скоро у каждому великому селі суть театралні кружкы. Каждорочно игравут стовкы представ. За режісерів їм служат переважно учителі містных школ. Благородну приклонность до театра – сесь вірный знак живых духовных потреб – из культурного бока мож лем вітати. Айбо на Підкарпатській Руси ищи ся не розвила истинна театрална култура. Хыблят туй добрі ошколовані

[2] RUSINKO E. Straddling Borders: Literature and Identity in Subcarpathian Rus'. – Toronto –Buffalo – London, 2003.

[3] «Станіславський» – то псевдонім; исправдішне прозвище К. Станіславського – Алексєєв. Годно быти, же П. Алекєєв приходив ся К. Алексєєву (Станіславському) даякым родаком.

театралні руководителі. Не суть тыж приручникы из вопросів театралного умілства. А межи тым, жертовна робота режісерів и любителів, помеже котрі набізувно суть таланты, потребує правильных умелецькых основ. Завто взяв им на ся задачу курто и доступно выкласти елементарні основы театралной творчости. При составеню «Основ театрального творчества» я ся бізовав, главно, на школу Станіславського, основателя Московського Умелецького театра»[4].

Містна драматурґія и карпаторусинськый національный театер стали зримов домінантов літературного двиганя часу меживойня. Розвой другых жанрів, як то поезія и проза, ани ся не даст порівнати из здобытками містной драматурґії. По підкарпаторусинськых селах (котрі днесь суть частёв Украины, а тыж Словакії) театралну культуру репрезентовали, як ся угадує, скоро 550 театралных кружків, авадь аматерськых театрів. Містне театралне двиганя оживило драматурґію. Выдтак містні драматикы про потребы театралів написали и выдали веце як 120 (!) пєс. До того, скоро четыри десяткы театралных штук обстали у рукописах[5]. Ліпші из тых пєс у 1934–1944 роках пак играли в Ужгороді на сцені професіоналных театрів – Земського Підкарпаторуського народного театра

[4] АЛЕКСЂЕВЪ П. Н. Основы театральнаго творчества: Краткое руководство для театральныхъ кружковъ, начинающихъ режиссеровъ и актеровъ. – Ужгород: Школьная Помощь, 1937. – 48 с.

[5] Повну бібліоґрафію пєс підкарпаторусинськой драматурґії часу межівойня умістили сьме у моноґрафічному выдані; *позирай*: ПАДЯК В. Історія карпаторусинського національного театра и драматурґії: Высокошколськый учебник. – Пряшів: Выдавательство Пряшівського універзітета, 2018. – С. 327-340.

(у старів орфоґрафії: «Земськiй Пôдкарпаторусскiй народный театр», 1936–1938) и ёго предходникiв – драматичных курсів-школ, а дале (уж по анексії теріторії Чехословакії) – у театрах-наступниках, як то Угро-руськый національнаый театер («Угро-руськiй національный театр», 1939–1942) ци Руськый народный театер («Руськiй народный театер», 1942–1944).

Были то пєсы: «Уйко изъ Америки» (опублікована у 1922 р.), «Кандидатъ» (1923), «Нѣмая невѣста» (1926), «Верховинская кровь» (1930) – ушиткі од Антонія Бобулського, «На Верховинѣ» (1925?) од Бориса Єфремова, «Маруся» (1930) од Сіона Сілвая, «Сирота» од Ірины Кейпазы (1933), «Радости майстра Фулярдіно» (играли подля рукописа) од Ірины Невицькой, «Буря надъ хатою» (1937) од Еміліана Калабішкы, «Бородате непорозумѣня» (1938) од Александра Сливкы, «Овчарь» (1940) од Михайла Луґоша и Владимира Ґрабаря и др.[6]

***

На зачатку 1930-х років спровбовав свій талант у драматурґії тыж політик Андрей Бродій (1895–1946) – єден из майвплывных політичных діятелів 20-40-х років ХХ столітя. А. Бродій народив ся 2 юлія 1895 рока у с. Кивяждь, днись Камянськоє Иршавського раёна Закарпатськой области у родині небідного селянина – заробника у США Ивана Бродія, што дав сыну добру просвіту. А.Бродій скончив Ужгородську ґрекокатолицьку учительську семінарію (1914), по

[6] Інформації за премєры пєс начеряли сьме главно из прилогы «Репертуаръ драматическихъ школъ, ЗПНТеатра и УРНТеатра въ Ужгородѣ, 1934–1941» ; *позирай* выданя: Е. НЕДЗЬЛЬСКІЙ. Угро-русскій театръ. – Ужгородъ, [1941]. – С. 101-102.

тому робив учителём у Великому Бычкові, пак быв мобілізованый на фронт, де дістав пораненя. По войні спровбовав себе новинарём, айбо доста скоро ся приключив до твореня новой партії – Подкарпатского земледѣльского союза (пак была переименована на Автономный земледѣльскій союз).

А. Бродій опубліковав єдноактову комедію про народну сцену «Спекулянты»[7] (1932) ци, фактично, «Шпекуланты», бо написана пєса по русинськы и лем назва пєсы, а тыж зазначкы у тексті, не знати чом, автор подає у російськім языку (видав, під вплывом русофілськых традіцій). Окрем комедії, А. Бродій тыж написав куртый монологъ «Первый поцѣлуй»[8] (1932). Веце ся анґажовати у літературі А. Бродію завадила політична активность. Выдтак він обстав в історії, видав, лем як автор єдной пєсы[9] и шора статей и рецензій у новинці «Русскій Вѣстникъ»[10], підписаных

---

[7] БРОДІЙ Андрей И. Спекулянты: Комедія въ одномъ дѣйствіи: На одномъ изъ карпаторусскихъ нарѣчій. – Ужгородъ: Книгопечатня Юлія Фелдешія, 1932. – 32 с.

[8] БРОДІЙ Андрей И. Первый поцѣлуй: Монологъ для дѣвушекъ. – Ужгородъ: Книгопечатня Юлія Фелдешія, 1932. – 8 с.

[9] Інформацію за ищи єдну драматичну штуку – пєсу «Гроши як диявол» (1922), гейбы написану А. Бродієм, нам ся уточнити не подарило. Тот вопрос требує додаточного изглядованя.

[10] Веце інформацій за новинку позирай: ГАБОР В. *Українські часописи Ужгорода (1867–1944 рр.): Історико-бібліографічне дослідження*. Львів, 2003. – С. 299-309; МАҐОЧІЙ П. Р. Русскій Вѣстникъ // Енциклопедія історії та культури карпатських русинів / укладачі П. Р. Маґочій, І.Поп; заг. редакція: П. Р. Маґочій, Ужгород, 2010. – С. 658-659.

кріптонімами «аб» ци «а. б.». До того, за А. Бродія як писателя мало што писала крітика – так тогочасна, як совєтська. Иншак повісти, забрала го Лета. Штука «Шпекуланты» про містных літературознателів и істориків культуры днись тыж є даяков «terra incognita». Літературна и літературно-крітична творчость А. Бродія ищи чекає на свого изглядователя.

На тот час А. Бродій як політик и искравый активіста політичной партії «Автономный земледѣльскій союз» (АЗС) сповняв важну функцію редактора ужгородського тыжднёвика «Русскій Вѣстникъ» (1924–1939) – офіціалного орґана той партії. Доста скоро (по смерти головы АЗС Ивана Куртяка) А. Бродій перебрав на себе повноваженя головы той партії (1933–1944 рр.) и як ї лідер став депутатом Чехословацького парламента; за даякый час – тыж премєр-міністром первого автономного уряда Підкарпатськой Руси (1938).

Популарна в народі партія АЗС затямила ся сочасникам своёв активнов позіціёв односно автономного статуса края у Чехословацьків державі. Сесь статус Підкарпатська Русь мала дістати нараз по тому, як ся зголосила у 1919 році на доброволнів основі стати частёв Чехословакії. Але и по пятнадцяти роках політичных дебатів чехословацька влада не мала дякы дати довгообчековану автономію, што гев-там оддрылёвало од Прагы підкарпатськых політиків[11].

[11] Політичні візії лідерів АЗС А. Бродій доста ясно сформулёвав у статі в новинці «Русскій Вѣстникъ» од 3 апріля 1938 року; він писав: «Жаль, мы должны констатировать, что главное условіе нашего присоединенія – автономія Подк. Руси до сихъ поръ не осуществлена. Безъ осуществленія автономіи здѣсь не можетъ быть ни политического, ни культурного, ни экономического развитія».

Перманентный конфлікт АЗС из офіціалнов Прагов побуждав партіяшів-автономістів (многі из котрых ся хылили ид промадярській оріентації) глядати підпору – хоць бы и у Будапешта. Нове політичне віяня – гет од Прагы! – совпало из ревізіоністськов політиков Будапешта вернути собі Підкарпатську Русь. Контакты АЗС из мадярськов владов, а межи тым и фінансову поміч, котра приходила из Будапешта, чехословацька влада доста скоро роскрыла и уже у 1934 році росцінёвала політику АЗС як «вражу и деструктивну»[12]. Сесе, межи тым, не завадило А. Бродію, коли Чехословакія по Мюнхенськім договорі стала федеративнов державов, возглавити первый автономный уряд Підкарпатськой Руси (11-26 октобра 1938 рока), хотяй по двох тыжднях чехословацька влада замістила го из довжности премєр-міністра и дала до арешту гейбы за промадярське діятельство. (На пост премєр-міністра влада, наміcто А. Бродія, выйменовала Авґустина Волошина).

Туй ся напрошує вопрос: ци быв А. Бродій аґентом Будапешта, што підпоровав мадярській ревізіонізм? Видав, діло обстояло мало иншак: як політик-реаліст А. Бродій ся росчаровав у політичных перспективах Чехословакії завести на Підкарпатськів Руси автономію, рішити проблему словацько-русинськой границі и объєдинити ушиткі русинські теріторії «од Попрада до Тисы». Межи тым, Мадярську державу у політичній атмосфері кінця 1930-х років він тримав за май реалного играча на політичній шаховниці Европы. У ёго розуменю як політика и лідера реґіоналных автономістів автономный статус Підкарпатськой Руси

[12] Цітуєме подля выданя: МАГОЧІЙ П. Р. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848–1948). – Ужгород, 1994. – С. 131.

у складі Мадярськой державы омного веце важив, чим неопределеність політичного статуса підкарпатського реґіона у складі Чехословакії – державы хотяй демократичной, айбо – у реаліях надходячого німецького націзма – чим дале ілузорной.

Так ся и стало. Мадярщина (наперек Парижському мирному договору) 15 марта 1939 рока анексовала Підкарпатську Русь. Нараз по тому 17 марта 1939 рока мадярськый премєр-міністер Пал Телекі на засіданю рады міністрів выголосив планы дати автономію наверненій території[13]. Анексована територія дістала назву «Карпатольйо терюлет» (мадярськ.: *Kárpátalja terület)*, ци пак «Підкарпатська територія», авадь курто – «Підкарпатя». (Слово «Русь» из наименованя реґіона мадярська власть преднамірено вышмарила).

Андрея Бродія нова-стара влада призначила (май 1939 рока) депутатом нижнёй палаты мадярського парламента, де під ёго веденём ґрупа підкарпатськых депутатів у 1939-1940 роках ся силовавала завести автономію. Друга світова война измішала політичні планы А. Бродія – Будапешт приставав на то, што из автономным статусом реґіона мож ся буде вызначити лем по войні. Штоправда, Підкарпатській території навперед быв обіцяный статус будущой автономії під назвов Kárpátaljai vajdaság (Підкарпатське воєводство) из своїм 45-членным соймом (містным парламентом)[14].

Межи тым, А. Бродій выдавав в Ужгороді новинку «Русская Правда» (1938–1940), пак її продо-

[13] СПІВАК Б. І. Нариси історії революційної боротьби трудящих Закарпаття в 1930–1945 роках. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1963. – С. 284-285.

[14] Там же. – С. 286.

вженя – «Русское Слово» (1940–1944), підпорувучи містну інтеліґенцію главно русофілського направеня, хотяй офіціална влада помеже підкарпатські русины підпоровала (цалком обєктивно!) акурат русинофілську інтеліґенцію. У 1944 році, коли стало ясно, же Мадярщина (як союзник націстськой Німещины) у тів войні втратит анексовані теріторії, включно Підкарпатську Русь, вопрос автономії одпав сам по собі. А. Бродій зачав наробляти новый план – не дати мадярській владі можность евакуовати углуб Мадярщины промысловый комплекс, обы не послабити реґіон. В авґусті 1944 рока він провбовав наязати контакт из совєтськыма партізанами у Словацькім націоналнім восстаню, а тыж из партізанами на Підкарпатю, але неуспішно...

Житя політика и писателя траґічно ся урвало у 1946 році – на зачатку анексії края Совєтськым Союзом. Політичні и соціалні трансформації из (мирного?) прикапчаня Підкарпатськой Руси до совєтськой Украины не дало бы ся вчинити без того, обы раз – превентивно – не вынищити фізично ци ізоловати політично ушитку еліту в обществі – державну и партійну номенклатуру, научну и творчеську інтеліґенцію, а тыж священиків ґрекокатолицькой церквы и клас селян-середняків. Бо вни нияк бы ся не мирили из совєтськым режимом, што наязовав комуністичну ідеолоґію, єднопартійну політичну сістему, колективізовав село и спровбовав наязати атеізм.

Еліті судило ся стати первов жертвов надходячой совєтськой анексії Підкарпатськой Руси – туцеты містных політичных, церковных и общественных діятелів влада засудила на кару смерти, стовкы и тысячі невинных заслала до ГУЛАГів ци на Донбас, фабрикувучи їм обвины.

25 новембра 1944 рока совєтська контррозвідка арештовала А. Бродія, а в маю 1946 рока в Ужгороді совєты засудили го на смерть як зрадника, што колаборовав из врагом – мадярськов владов М. Гортія. Расстріляли А. Бродія в ужгородськів тюрмі у 1946 році, але не знати, коли тото ся стало и де на ужгородськім Капушанськім цвынтарю уночи тайно го поховали. За єднов інформаціёв росстріляли 11 юнія, за другов (посвідка из «загса Ужгородського міськвиконкома») – 7 децембра[15]. Лем по паді совєтського тоталітаризма нова украинська влада А. Бродія регабілітовала (27.12.1991) – подля Закона Украинськой ССР «За регабілітацію жертв політичных репресій» од 17 апріля 1991 рока, як ся то пише у Законі по украинськы, «*за відсутністю складу злочину*».

***

Долю А. Бродія повторили и другі познаті політикы Підкарпатськой Руси. Межи ныма тыж премєр-міністер другого автономного уряда Підкарпатськой Руси (1938–1939), а дале – президент невызнатой «єднонёвой» державы Карпатська Украина (15.03.1939) священик и писатель Авґустин Волошин (1874–1945).

А. Волошин у 1930-і рокы тыж спровбовав свої силы у драматурґії и написав дакілко пєс. Обадва політика стали жертвов окупаційного совєтського режіма: «фашістичного колаборанта» русофіла

[15] Інформації за смерть А. Бродія дістали сьме прямо од ёго сына – умілця Андрея Бродія, што їх выходив по многых державных інстанціях, главно КГБ-СБУ и первый раз опубліковали сьме в енціклопедії; *позирай*: ПАВЛЕНКО Г. В. Діячі історії, науки і культури Закарпаття: Малий енциклопедичний словник. – Видання друге; за участі В. Падяка. – Ужгород, 1999. – С. 30-32.

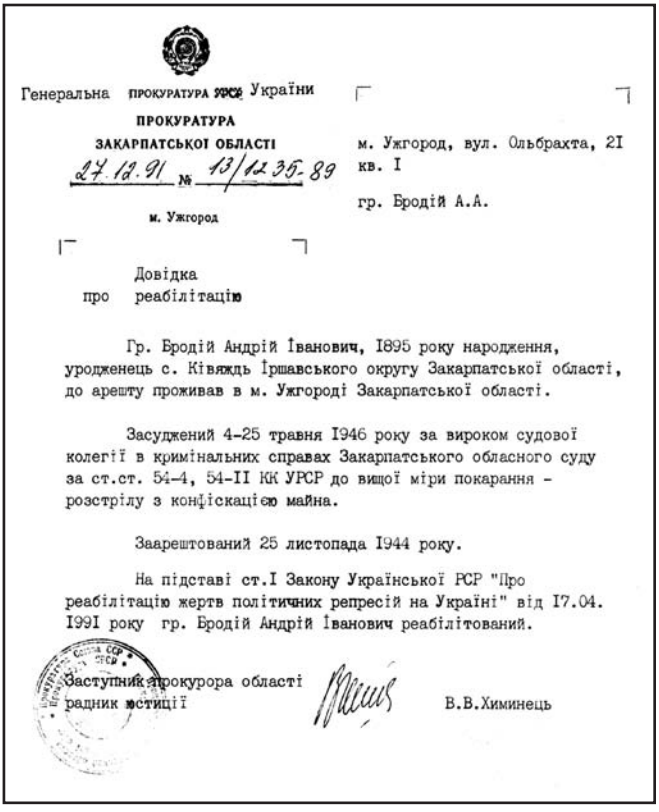

Генеральна ПРОКУРАТУРА УРСР України

ПРОКУРАТУРА
ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

27.12.91 № 13/12 35-89

м. Ужгород

м. Ужгород, вул. Ольбрахта, 2І кв. І

гр. Бродій А.А.

Довідка
про реабілітацію

Гр. Бродій Андрій Іванович, І895 року народження, уродженець с. Ківяжді Іршавського округу Закарпатської області, до арешту проживав в м. Ужгороді Закарпатської області.

Засуджений 4-25 травня І946 року за вироком судової колегії в кримінальних справах Закарпатського обласного суду за ст.ст. 54-4, 54-ІІ КК УРСР до вищої міри покарання - розстрілу з конфіскацією майна.

Заарештований 25 листопада І944 року.

На підставі ст.І Закону Української РСР "Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні" від І7.04. І99І року гр. Бродій Андрій Іванович реабілітований.

Заступник прокурора області
радник юстиції В.В.Химинець

Посвідка за регабілітацію А. Бродія од 27.12.1991 рока

А. Бродія подля рішеня «совєтського суда» ліквідовали в Ужгороді, а «буржуазного украинського націоналіста» А. Волошина без суда замордовали у московськів Бутырськів тюрмі; и тыж не знати, де го поховали.

На довгі десятилітя на їх житя и творчость КГБ наклало табу. Совєтська ідеологічна машінерія гет ся постарала, обы так за Бродія, як Волошина мало што обстало в архівах и бібліотеках далшым ґенераціям

читателів и изглядователів. Што мож было понищити, то ся безбожно нищило. Ани їх літературна творчость у совєтські часы не была позволена. Лем послідну четвертину столітя изглядователі и читателі мавут таку можность.

Хотяй премєр-міністры Підкарпатськой Руси А. Бродій и А. Волошин были ідейні противникы – русофіл и украинофіл – сесе уж обстало в історії, а сочасній Украині яло бы оддати честь каждому из них. Айбо неє то так! Украинська держава вшелияко інспірує (и фінансує) выученя житя и творчости, як то теперь узвычаєно казати, «єдного из майвызначных борців за украинську націоналну ідею» – А. Волошина, днись – Героя Украины (2002, посмертно). Односно А. Бродія, нарубы, тота сама держава неучтиво провказує своє неприхылне одношеня до авторітетного лідера автономізма карпатськых русинів. Выдтак, держава и дале пише свою історію фалошным чорнилом[16].

Порівнаня ідейно-естетичных концепцій А. Волошина и А. Бродія дає изглядователю можность видіти два пути (и можности) еволуції карпаторусинськой народной інтеліґенції. За обох авторів мож уповісти,

---

[16] До днись влада не выказала інтереса ани провести ексгумацію тіла премєр-міністра, ани компенсовати родині політика матеріалну и моралну шкоду. Веце за тоту пробему *позирай*: РАЗГУЛОВ В. Символ русинского единства // Християнська родина. – 1998. – № 13 (45). – С. 10, 14; «Я законослухняний громадянин Угорщини, але я – русин», – заявляв в Угорському парламенті екс-прем'єр-міністр Підкарпатської Русі Андрій Бродій / Інтерв'ю з сином А. Бродія Андрієм Бродієм; записала І. Гармасій // Християнська родина. – 1999. – № 5 (60). – С. 12-13.

же общественне и політичне діятельство (про А. Волошина церковні діла тыж) не позволило їм на повну міру изреалізовати свою творчу потенцію. А. Волошин быв ци не послідный искравый представитель духовной інтеліґенції. А. Бродій репрезентовав на Підкарпатю нову світську інтеліґенцію. Про А. Волошина естетичні крітерії літературного твора мали меншу ціну, чим будительські ідеї просвітенства. Доста часто у творах він ся простолінійно понижує до моралізаторства и поучительности ци й декларативного пропаґованя христіанськых ціннот. Як пишут изглядователі, його театралні штукы мож тримати лем за пєсы-мораліте[17]. У А. Бродія, нарубы, можеме видіти май глубокый аналіз общественного явленя, за котре він пише. Автор означує проблематику у творі ци способ рішеня проблемы через издрылёваня ідейных позіцій діёвых особ. Індівідуалізованя характерів літературных героїв, їх языка, начеряні из реалного житя сужетні періпетії и реалістичне розрішеня драматичного конфлікта подносят драматурґію А. Бродія до ліпшых образчиків літературы крітичного реалізма на Підкарпатській Руси. Порівнаня языка пєс тыж підчеркує ідейні росхоженя карпаторусинськой інтеліґенції. А. Волошин, котрый на конець 1910-х років ся изрік народницькой оріентації, хосновав у драматурґії украинськый язык и фонетичну орфоґрафію. А. Бродій, як то мож видіти из комедії «Шпекуланты», хосновав про літературну творчость на зачатку 1930-х років карпаторусинську народну бесіду, котру знав, мож повісти, ідеално, хотяй по смерти И. Куртяка партія АЗС (и Бродій тыж)

[17] МИШАНИЧ О., ЧУЧКА П. Авґустин Волошин // Авґустин Волошин. Твори /Видання підготували О. Мишанич, П. Чучка. –Ужгород, 1995. – С. 32.

были прихыльні скорі підпоровати русофілство, чим русинство.

Авґустин Волошин выдав окремыми книжочками три театралні штукы: пєсу на три дії «Маруся Верховинка» (1931; під псевдо: Андрій Верховинський), пєсу на три дії «Без Бога ні до порога» (1936) и історичну драму на 4 дії «Фабіола» (1942). Довгі рокы обставала у рукопису и лем недавно (1995) была напечатана історична драма на четыри дії «Князь Лаборець: Послідній володар самостійної «Країни русинів» (Marchiae Ruthenorm)». До днесь обстає у рукопису діточа пєса «Вечір святого отця Миколая», а рукопис пєсы «Син Срібної Землі. Юрій Дожа» (написана у Празі на зачатку 1940-х років) десь ся стратив. Вцілови, драматику А. Волошину так ся й не подарило выйти зе черту реліґійного моралізаторства и христіанськой доґматикы, а придумані ним драматичні сужеты мало што мали до реалного житя під Карпатами. Видав, зато моноґрафічне изглядованя історії драматурґії «Закарпатськой Украины» од єдного з ліпшых знателів театралного житя на Підкарпатській Руси Ю. Шереґія[18] лем подаґде у тексті, и то доста скупо, пригадує на драматичні творы А. Волошина. Выдтак, доста чудно, же теперішні украинські изглядователі творчости А. Волошина силувут ся перевершити Ю. Шереґія и доказати, же творы А. Волошина «мали бы убыяти достойне місто в історії закарпатськой літературы»[19].

За майліпший твір А. Волошина можеме три-

[18] ШЕРЕҐІЙ Ю. Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року.–Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто – Пряшів – Львів, 1993. – 414 с.

[19] РЕБРИК Н. Письменницька спадщина Августина Волошина // Дукля. – Пряшів. – 2014. – № 4. – С. 61.

мати «народну пєсу» «Отче наш». Є то на днесь абсолутно неизвістна театрална штука драматика. Не так давно однайшли сьме ї рукопис у бібліотеці семінарії Піттсбурґської митрополії Американьской ґрекокатолицькой руськой візантійськой церквы (Byzantine Catholic Metropolitan Archdiocese, Pittsburg, PA) у Піттсбурґу. Як ся там дістала – у бібліотекарів ниякой інформації неє. У будучности мы плануєме пєсу «Отче наш» выдати в Ужгороді, обы общественность мала можность ліпше зознати творчость А. Волошина. Туй ниже даме лем курту характеристику той пєсы.

Пєса на три дії «Отче наш» написана в Ужгороді у 1933 роцї. На тітулї пєсы автор застачив текст: «В значній переробці за Й. Раутером». Автор напечатав текст пєсы на печатній машинці. На тітулї своє прозвище А. Волошин не застачив. Хотяй рукопис анонімный, легко дає ся атрібутовати ёго авторство. Ідейный напрям пєсы, ідея морального выліпшеня героїв, антікомуністична ріторіка, реліґійна тематика, христіанське моралізаторство, язык штукы – ушитко доказує правильность нашого предположеня.

Спасає пєсу детективный сужет, годно быти, позыченый у даякого Й. Раутера. Панськый слуга Флоріян хоче ити до Америкы. Але про істоту потребує гроші, жебы за океаном зачати свій бізнес. Флоріян пограбував и забив свого пана Златоша. Обы замести слід, придумав хытромудрый план. Безроботный Войтех Ремеш надіяв ся на матеріалну поміч од пана Златоша, зато (за порадов Флоріяна) пішов до нёго домів. Слідами Войтеха такой нараз прийшла поліція. У злодійство миролюбного христіана Войтеха тяжко повіровати, кебы не ніж, котрым забито Златоша. (Ніж выкрав у домі Ремешів Флоріян и підкинув Войтеху). Суд засудив Ремеша на смерть. До тюрмы попрощати ся из

Войтехом прийшли священик, жона и дочка Войтеха, робочі из фабрикы и... злодій Флоріян. Посліднов волёв Войтеха было помолитись вєдно из дочков Розаріёв, як сесе отець каждоденно робив у свому житю. И туй ся стало чудо... Слова молитвы (... *и остави нам долги наша, яко і ми оставляєм должником нашим*...) пропалили усвідоменя Флоріяна и він ся признав у злодійстві. Щира молитва, подля авторського замысла, спасла житя Войтеху. Межи тым, розъязка драматичного конфлікта у тюремній цімрі выявилась яковсь вялов и малоправдоподобнов:

Флоріян : (падає перед Ремешом навколішки) Войтеху, на колінках стоїть перед тобою великий злочинець і просить за одпущення. Много ти через мене перетерпів, – прошу тебе, чи можеш мені відпустити...

Войтех : Прошу Господа Бога, щоби до тебе був милостивий.

Флоріян : Тепер радо вмру, тільки як би Бог одпустив мені... Дозвольте, щоби мала Розарія перед цим помолилася, як з батьком: Отче наш... Її молитва звучати буде, як з ангельських уст...

Войтех : З серця дозволяю. І най отець небесний буде тобі милостивим суддєю, як був Він моїм охоронцем через святу молитву – «Отче наш».

Як видиме, А. Волошин в історії умелецькой літературы Підкарпатськой Руси обстав доста посреднім драматиком.

***

Пєсу «Шпекуланты» Андрей Бродій написав десь під конець 1930-го ци на зачатку 1931 рока. Первый раз опубліковати ї він дав до своёй новинкы «Русскій Вѣстникъ», котру редіґував. Штуку напечатали на продовженя у дакілько числах за 1931–1932 рокы[20]. Лем по тому выйшла книжна верзія той штукы – в ужгородськім выдавательстві Юлія Фелдешія – у 1932 році. Автор подойняв актуалну на тот час проблему бідованя підкарпаторусинського села, искрыто апелювучи до чехословацькой влады. За інспіраціёв не мусай было ходити далеко; быв то час, коли по русинськых селах у всів «красі» дала за ся знати світова господарська кріза (1929–1933), што принесла про десяткы ци й стовкы тысяч містных жителів безроботя и жебрацтво.

У репертоарі аматерськых (селськых) театрів на Підкарпатю доміновали тогды малі драматичні формы. Акурат єдноактова пєса всеціло одповідала професійному уровню любительськых труп. (Професійного театра, обы міг играти великоформатні драматичні штукы, на тот час на Підкарпатській Руси ищи не было). А. Бродій ся оріентовав на аматерськый театер, коли плановав писати свою «комедію въ одномъ дѣйствіи». И тыж ся оріентовав на підкарпатське село – ёго зрителів, про котрых путичка у широкый світ ишла лем через русинську народну бесіду, и тота бесіда про просту челядь значила омного веце, чим чужі так російськый, як украинськый языкы. На тітулі книжкы

[20] Нам ся не подарило однайти числа из пєсов «Спекулянты». Туй ся покличеме на бібліоґрафію новинкы «Русскій Вѣстникъ», *позирай*: ГАБОР В. Українські часописи Ужгорода (1867–1944 рр.): Історико-бібліографічне дослідження. Львів, 2003. – С. 306.

«Шпекулантів» автор пєсы зазначив, же написана вна «на одномъ изъ карпаторусскихъ наръчій».

Межи тым, підкарпаторусинське общество уж было росколотой наязанов еміґрантами «языковов борьбов». Як писав у сесь час чеськый літературознатель и автор історії підкарпаторусинськой літературы (1930) Антонін Гартл, «языкові споры приводят до національного роздвоёваня (кидь не до ростроёваня) підкарпаторуського народа...»[21]. По селах містна інтеліґенція капчала ся до:

а) русофілського Общества им. А. Духновича (поуживали російськый язык авадь так называный підкарпатськый традіційный язык, котрый екзістував у многых варіаціях и был амалґамов карпаторусинськых діалектів, церковнославянського, російського языків и мадяризмів);

б) до украинофілського Товариства «Просвіта» (поуживали раз украинськый (руський) язык подля компромісной «Граматикы руського языка» Ивана Панькевича, а дале перейшли на украинськый літературный язык).

Ясной діло, підкарпатські драматикы, котрі й самі были частёв той языковой борьбы, лишили по собі гет много творів, написаных підкарпатськым традіційным языком, ци по російськы, ци украинськов (руськов) «компроміснов» граматиков, ци украинськым літературным языком[22].

---

[21] ГАРТЛЬ А. За національное будущее Подк. русинов // Живая мысль: Карпаторусскій журнал политики и культуры. – Прага. –1934. – № 5. – С. 13.

[22] На конець 1930 рока, приміром, на Підкарпатській Руси діяли 143 аматерські театралні кружкы Общества им. А. Духновича и 38 кружків Товариства «Просвіта». Веце інформацій за театралне двиганя, *позирай*:

Была и третя (менша) ґрупа літераторів, што ся тримала народницькой оріентації и писала народным русинськым языком. Сеся, послідна, ґрупа сімволізовала собов корінный русинськый народ у Карпатах, што хоче вытворити свою культуру и літературу в народнім языку. Так русофілы, як украинофілы крітиковали русинську народну інтеліґенцію – за народный язык. Як писав молодый містный інтелектуал-украинофіл Иван Горват, што сповідовав ідеї російсько-украинського компроміса на Підкарпатю, «...треба говорити про спільного «ворога» обох напрямків, про т. зв. русинство, яке оба табори уважають чомусь чехофільським (?) та разом його бють... Чим же «русинство» страшне? Оба табори уважають його своїм конкурентом, як третій культурний напрям»[23].

Межи тым, на зачатку 1930-х років у підкарпаторусинськых інтеліґентськых ґрупах ся роспрудила діскусія за національне єдинство підкарпатськых русинів и роль материнського (народного) языка. (За слоґан той діскусії тримали фразу «Назад до народа!»). Розбурькав діскусію русофіл Иван Андрашко, редактор пражського журнала про підкарпаторусинів «Живая мысль», своєв статёв «Не разбивайте народа»[24]. Євменій

ПАДЯК В. Історія карпаторусинського національного театра и драматурґії: Высокошколський учебник. – Пряшів: Выдавательство Пряшівського університета, 2018. – С. 148-153.

23 ГОРВАТ І. Чи погодимося? // Живая мысль: Карпаторусскій журнал политики и культуры. – Прага. –1934. – № 5. – С. 6-7.

24 АНДРАШКО И. Не разбивайте народа // Живая мысль: Карпаторусскій журнал политики и культуры. – Прага. –1934. – № 4. – С. 15.

Сабов у тів діскусії підчерковав: «Не мож ся одрікати од свого материнського языка...» и додавав: «...кидь будеме говорити на свому языку, хоснувучи свій выговор, выдтак будеме говорити правилно по-русскы. И нарубы, кидь ся имити приспособляти язык до великорусского выговора, показиме язык, айбо николи го не изробиме великорусскым» [25] (підчерк наш – В. П). Чех Антонін Гартл, што провбовав выдержовати на Підкарпатській Руси невтралность, у тів діскусії позитивно оцінёвав діятельство Авґустина Штефана, котрый закликав (у 1929 році) до національного єдиненя. Чеськый літературознатель тыж высоко оцінив діятельство А. Бродія, котрый, не аж так давно «проголошовав ... наверненя ид карпаторусскости» и котрый «набізувно є зоркым наблюдателём національного развиваня»[26].

И хотяй радікалы, як русофілы, так украинофілы, одвергли хотьякі ідеї той діскусії[27], видав, акурат у

[25] Сесі слова Є. Сабова (по ёго смерти) пригадав у своїв статі И. Андрашко, выдкы їх береме; *позирай*: АНДРАШКО И. о. Евменій Ив. Сабов // Живая мысль: Карпаторусскій журнал политики и культуры. – Прага. –1934. – № 5. – С. 2; – Андрашкова статя написана по російськы, выдтак и слова Є. Сабова він подає у російськім языку; *цітуєме* в оріґіналі: «Не нужно отказываться от своего материнскаго языка, <...> если мы будем говорить на своем языкѣ, своим произношеніем, тогда мы будем говорить правильно по-русски. И наоборот, если станем приспосабливать его к великорусскому произношенію, то мы испортим язык, но никогда не сдѣлаем его великорусским».

[26] ГАРТЛЬ А. За національное будущее Подк. русинов // Живая мысль: Карпаторусскій журнал политики и культуры. – Прага. –1934. – № 5. – С. 13.

[27] Веце за діскусію *позирай*: МАГОЧІЙ П. Р. Формування національної самосвідомості... – С. 109, 231.

контексті той ідеї («наверненя ид карпаторусскости») А. Бродій испровбовав написати драматичный твір «Шпекуланты» – «на одномъ изъ карпаторусскихъ нарѣчій», то значит по русинськы.

Треба вызнати, што у сесь час по русинськы писати уж ставало даяков нормов – айбо лем мимо теріторії Підкарпатськой Руси. Было то так у США, де часть інтеліґенції підкарпаторусинськой діаспоры перейшла на народну бесіду, приміром, Емілій Кубек, Валентин Ґорзо, Стефан Варзалій, Ґеорґій Ґуланич, Джордж Теґзе (Юріон) и др. Было то так тыж у русинів-лемків – так в еміґрації, як дома, приміром, Григорій Гануляк, Аскольдович (псевдонім), Иван Русинко, Димитрій Вислоцькый (Ваньо Гунянка), браты Стефан и Петро Телепы, Ніколай Цисляк, Иван Похна, Параска Спяк, Стефан Кичура и многі другі. Яло бы у тім контексті наганути ищи Гавриїла Костелника у русинів Воєводины ци, приміром, Антонія Годинку у Будапешті...

Видав, свій експеримент из русинськов бесідов про літературну творчость А. Бродій признав за не аж так успішный и навхтема перейшов на основы русофілства и російського языка. Межи тым, акурат по «Шпекулантах» на Підкарпатській Руси ся провказала ґрупа писателів русинофілського направеня. Кидь говорити локално лем за драматурґію, можеме туй означити ряд драматиків, чиї творы были написані по русинськы. Иде за пєсы «Полюбивъ паничъ селянку» (1935), «Буря надъ хатою» (1937) и «Тиса тече» (1941) од Еміліана Калабішкы; «Тарасович» (1936) и «Тестамент» (1936) од Ивана Муранія; «Надъ Юрою Коржомъ псалтырь читаютъ» (1934) и «Канцелярская сила» (1935) од Фомы С. Легуна; «Овчарь» (1940) од Михайла Луґоша и Владимира Грабаря и другі. Помеже пєсы пряшівськых літераторів были то «Вѣдьма-Босорка» (1933), «Боль-

ная» (1934) и «Так то было» (1950, США) од Ивана Новака; «Присташъ» (1935), «Сельскій судъ» (1937) и «Свадьбой начинается и свадьбой кончится» (1937) од Ёсифа Кизака и др.

***

Кидь говорити за сімпатії зрителів, їм ся любили пєсы тых драматиків, хто ся одкликовав на потребы културного житя и тогочасні проблемы общества. Дійство у сякых пєсах майже усе перебігає у природному русинському окруженю, а в основу драматичного конфлікта майже усе ся кладе актуална на тот час легка соціална проблематика, означена лем схематично. Драматичный конфлікт перебігає без даякой траґедійности ци й жертвености из боку героїв. Містні драматикы той епохы усе ся клонят до мелодраматизма, без даякых амбіцій подойняти ґлобалні світові проблемы ци й глубоко ся занурити у псіхолоґію своїх героїв авадь указати даякі переломні моменты історії свого народа. Даколи выпозірує й так, же иде за єдну нескончаєму «народну пєсу» у многых житєвых варіаціях. На означеня сякых творів хосновали дакілко назв, як то «весела гра», «народна пєса», «селська гра», «селська комедія», «весела сцена», «селська історія» и т. д.

Феномен популарності помеже підкарпатське обывательство комедійного жанра, пересыпаного співанков, куплетами, музиков, танцями, легко ся потовмачує природнов духовностёв тогочасного карпаторусинського села, котре жило народнов співанков, народными танцями, народными обрядами.

Сесь інтерес общества до «свого» (оріґіналного) репертоара доста скоро учув писатель и драматик Антоній Бобулськый, котрый як первый из містных авторів зачав писати легкі водевілі и комедії, як то

«Уйко из Америки» (1922), «Чіи доллары?» (1925), але главно – «Нѣмая невѣста» (два выданя: 1926, 1932). Вєдно из А. Бобулськым русинські народні характеры на сцені указав Сіон Сілвай. Як драматик він добрі ся затямив зрителям своёв мелодрамов «Маруся» (1930). Жанр комедії, водевіла ци легкой мелодрамы и надале обставав жаданым про зрителя. Выдтак у 1930-ті рокы провказали себе у комедійнім жанрі И. Новак («Больная», 1934), И. Мураній («Тестамент», 1936), Ё. Кизак («Свадьбой начинается и свадьбой кончится», 1937), А. Сливка («Бородате непорозумѣня», 1938) и другі.

На розділ од другых авторів комедійного жанра, А. Бродій свою сатіричну соціално-бытову комедію «Шпекуланты» віновав проблемі тяжкого економічного житя на Підкарпатській Руси и вшелиякым неґативным рецідівам, што ся до того яжут – шпекулація, шефтарьство, краденя, чалованя, гунцутство и т. д. Люде выживали, хто на што быв годен. То быв час, коли шефтарям ся выплатив шмуґель (то значит, контрабанда) из до(в)ганом. Туй бы мож, хоть лем єдным шориком, приганути тему контрабанды ци май конкретно – шефтованя из довганом (и паленков) в умелецькій літературі. Од добы гоголевського Чічікова из «Мертвых душ» тота проблема не перестає быти актуалнов до днесь. Так ци иншак найдеме ї тыж у карпаторусинськів літературі – у пєсі Александра Духновича «Головный тарабанщик» (1852, образ шпекуланта Празноглавського), оповідці Анатолія Кралицького «Житейскія дрязги: Возня с запрещенным табаком» (1893), оповіданю Ивана Муранія «Купованя мелаю в 1919-ом г.» (1941) и другых творах.

Подля сужета комедії «Шпекуланты», селськый шефтарь єврей Лейб десь роздобыв мадярського

пахнячого довгана. Обы обыйти «фінанцы» (данёвый уряд), Лейб(а) дав го сховати до мало нечистого на руку сосіда-русина Ивана. Айбо Лейбу выслідили два русины-аферісты, котрі ся чинят ческыма «фінанчными інспекторами» и про істоту бесідувут из гандлярями по ческы. У хыжы Ивана перепуженый Лейб провбує даяк ся одкупити од «фінанців». Стокмив ся из нима за пятьсто корун. Коли перевдіті злодії из грішми пішли гет, Лейбу навщивили справдішні інспекторы из фінансового уряда. Лейб порозумів, же го «здоїли» злодії. (Чисто по гоголевськы – позирай «Ревізор»!)

Автор провказує соціалні проблемы села – не оправдувучи, айбо холем объяснявучи вчинкы своїх героїв, што ся пущавут до краденя, гунцутства и шефтарьства. Ёго герої – прості люде. У иншакому житю вни были бы цалком иншакі, кидь бы не бідованя. И не став бы ся из ныма тот трафунок, што ся мало не скончив покутов. На сцені видиме тіпову русинську родину – порядочну, богобойну, роботливу и усиловну. Муж (Иван), Жена (безименна) и їх дітвак Цилё (курта прозывка од мена Висиль) суть обычайні селяне – почтиві, щиросердні, россудливі, непиякы и добрі сосіды. Живут бідно, мож уповісти – из дня на день. Живут своїм розміреным селськым житям. Межи тым, у стайні уж не мавут ани теляти, ани коровы. Обы было чим палити, не так давно уночи вни покрали попівські дрыва.

Иван цалком не здалый до шефтарьства челядник, айбо коли раз вночи из двома міхами «мадярського» (контрабандного) довгану до хыж ся ввалив їхній сосід Лейб(а), Иван по сосідськы не годен быв одказати Лейбови; видав, и даяка копійчина у ґаздівстві бы ся придала (туй и дале текст даєме в авторськів орфоґрафії – автор не хоснує літеры «є» и «ґ»):

Мужъ : Уткѣ ты тото добывъ?

Лейбъ : Чоловѣче, не звѣдай ничъ ай дагде запхай на два, на три дны, бо знаешь, што чортъ не спитъ, а за сякымъ каждый нюхатъ.

Мужъ : Чоловѣче божый, а кѣдь тото у мене найдутъ?

Жена : Ой Лийбо, изъ того ищи година бѣда быти.

Лейбъ : Яка бѣда? Што за бѣда? Найдутъ, та найдутъ. Та возмутъ. Та моя бѣда, ни ваша!..

Жена : Айно...!? А кару пакъ тко буде платити?

Мужъ : Ты ся жоно въ тото немѣшай. <...> Я не збаву. Лишъ знаешь, ажъ найдутъ, та я наразъ уповѣмъ, што довганъ е твуй.

Лейбъ : Не найдутъ, не найдутъ. Што говоришь дурницю? Ба тко бы издурѣвъ у тебе довганъ глядати? (Развяжетъ мѣшокъ и вытянетъ узелъ листковъ): На, та порѣжь собѣ. Сякогось ищи и такъ ни куривъ.

Мужъ : Ой нѣтъ. Я ажъ отложу, та якъ сусѣдови, спрячу ти ’го задарь.

Лейбъ : Иванку, я дуже ти красно дякую, но знаешь, што я тото не хочу. Ай пакъ обрахуемеся...

Автор у сатіричнів комедії доста реліфно пропысав характеры своїх героїв. Лейб – то газардный шефтарь, націленый на гроші – купити тунё и перепустити дорого. Він тыж майстер истокмити ся из фінансовов поліціёв и дати одкуп, обы минути кару. Двоиця русинів-ложноінспекторів (І. гость и ІІ. гость) – то опытні, выбиті махлярі. Се професіоналы свого діла, што добрі знавут як пререяти жертву: вни взяли на ся панськой платя, ходят из ташками у руках. Наподобнювучи исправдушных чеськых фінансовых урядників,

на людёх злодії говорят лем по чеськы. Штоправда, гев-там вставлявут русинськой авадь мадярськой слово (прозражувут себе!), лем же настрашені герої на тото ся не творят.

Майбілшым одкрытям драматика А. Бродія став образ девятьрочного дітвака. Цилё, як глубоко очертав го автор, – се любопытливый дітвак, што позирає на світ широко отвореныма очима. Се жива натура, верткый як веретено, всяґде ся пхає, ушитко хоче видіти и чути, зато усе ся знає запхати до бесіды старшых – и тото доста часто стає у пєсі жерелом комічного ефекта. На зачатку дії – у заязці пєсы – видиме, як Цилё своїм діточым розумом глядає ответ на вопрос: Як стати богачом? Перву ошколу, так бы мож уповісти, «теоретичной науку» за способ стати богатым Цилё дістає од своїх родичів:

Сынъ : Но, – а пакъ я чувъ, што Ковнеръ не бывъ усе баровомъ [бароном – В. П.]. Та ажъ вунъ мугъ ся стати такымъ великымъ баровомъ, та пакъ я чому бымъ не годенъ быти князьомъ? Та нѣтъ?

Мужъ : Майже.

Сынъ : Што майже?

Мужъ : Майже, што нѣтъ?

Сынъ : Нѣтъ...

Мужъ : Бо Ковнеръ, хлопе, передъ тымъ бывъ богатымъ Ковномъ, а ты и перед тымъ и за тымъ будешь неборакомъ, бѣднымъ рушнякомъ.

Сынъ : Оо-ва, тото не буде. Я няньку буду богатымъ. Зароблю много и много гроши и буду дуже богатымъ.

Жена : Будешь богатымъ якъ Лонякъ. И Лонякъ робитъ калѣка каждый день до слѣпоты.

Мужъ : Майже. Ажъ ты изъ роботы хочешь убогатѣти.

Жена : Но, не сучи уже тулько, ай иди геть спати и ты.

Сынъ : Такъ пакъ якъ можъ иншакъ статися богачомъ няньку?

Мужъ : (встаетъ и роботу отложитъ) Як? Такъ якъ Ковнъ и другѣ Ковны: шпекуланствомъ.

Жена : (къ Сыну) Но иди спати, иди (отведетъ его къ печи).

Сынъ : Я мамко бывъ бымъ добрымъ шпекулантом.

Жена : Тать я вижу, што ты великый шпекулантъ... (Стѣгаетъ изъ него платья).

Сынъ : Айно. И панъ учитель ни разъ ми уже казали, што я великый шпекулантъ... (вылезетъ на пѣчь и ложится спать).

Акурат трафунок из довганом у хыжі Ивана, свідітелём чого быв малый Цилё, став про нёго образнов практиков ци, мож уповісти, – первым експліцітным образчиком. Каждый герой дашто додає до ёго розуменя богатства и способа, як го досягти. Шефтарь Лейб лакомит го пахнячым довганом (сімвол легкого заробка), из котрого мож скрутити добрі сіворы... Ложні «фінансові інспекторы» тихонько ся потішавут из того, же Цилё, видав, тыж стане, як вни, інспектором, лем же має ся научити «як треба здоѣті біка». Нянё конець пєсы выясняє собі и сынові, же «інспекторы» – то «якѣсь махляникы... шпепкуланты». А мати учит сына, як мож роспознати шпекуланта:

Сынъ : А пакъ уткѣ они знали, што Лийба въ хлѣвѣ съ довганомъ?

Жена : Та ци чортъ ѣхъ знае? Ткось ѣмъ доповѣвъ.

Сынъ : Вшитко знали. Тото были вилікѣ мудрякы. Розумні люде, шпекуланты.

Жена : Тото паны, ни люде. Кулькомъ ти уже раз казала, што тко въ довгыхъ нагавицяхъ ходит, то жидъ або панъ, – а ни чоловѣкъ.

Цилё, напозиравшийся той драматичной комедії, коли Лейба, як быка, «издоїли» майхытромудрі шпекуланты, своїм ищи діточым розумом умствує: «Чоловѣкъ обогатѣти лишь шпекуланствомъ може...».

Комедія має гейбы два планы. Нижній – то перебіг сужета. Вышній – то філософськой роздумованя діёвых особ – простых селян – за своє житя и будучность. Автор (подля закона жанра) од себе туй нич не додає. Правду житя прояснявут самі герої, што ся силувут варовати од світа злодіїв. Издрилёваня житёвых позіцій діёвых особ лем ускорює тоты процесы. Як бы ся там не скончила сужетна лінія про Лейба – ци не аж так зле, ци, нарубы, цалком зле, – в основі то нич не міняє, докудь ся не помінявут соціално-економічні пудмінкы житя. Бо Лейб израна изась ся возьме собі дашто вышпекуловати, а ложні фінансы изась найдут си «жертву», обы ї «издоїти»... «Панство» буде жити своїм житём, чалувськым, а люде – своїм, жебрацькым.

А Иван назад буде мати клопоты... Бо пудмінкы житя суть, гейбы тяжкый засуд: «Изъ роботы» «и передъ тымъ и за тымъ будешъ неборакомъ, бѣднымъ рушнякомъ»!

Комедія «Шпекуланты» сатірично провказує реалії карпаторусинського села часу депресії 1930-х років. А. Бродій высміяв вічну проблему людського

общества – жадность за богатством. Комедія написана живо, из знатям проблемы; ї мож зачислити до ліпшых єдноактовых театралных штук на Підкарпатській Руси 1930-х років.

Проблема, котру подойняв автор, актуална и днесь, а порокы (контрабанда из довганом и паленков, шефтарьство, шпекулація, чалованя) каждоденно мож видіти у нашому «капіталістичному» обществі. Сесе робит пєсу актуалнов ай днись. Не чудно буде, кидь завтра-позавтра якісь аматерські кружкы ци й професійні театры заграют ї на сцені. И буде се достойный вінець на могылу Андрея Бродія – зоркого наблюдателя національного развиваня підкарпатськых русинів.

Валерій Падяк, *к. ф. н.*